

“VAN BEGIN TOT EIND IS COSÌ FAN TUTTE EEN VOLMAAKT WERK”

Zowel choreograaf Anne Teresa De Keersmaeker als regisseur Tom Goossens brengt dit voorjaar Mozarts *Così fan tutte* op de planken bij OBV en allebei hebben ze daar goeie redenen voor. “*Così fan tutte* is een diepmenselijk stuk”, zegt De Keersmaeker. “Het gaat over de liefde in al haar aspecten en over hoe die voor zowel mannen als vrouwen een moeilijk iets kan zijn.” Goossens beaamt: “Binnen het oeuvre van Mozart is het een absoluut hoogtepunt.” Een dubbelgesprek.

Door Ilse Degryse

Eigenlijk had Anne Teresa De Keersmaeker (59) zich voorgenomen nooit meer een opera te regisseren. “Ik had hiervoor al drie operavoorstellingen gemaakt en elke keer geworsteld met de logge structuur die een operahuis per definitie is. Als je een opera regisseert met alles erop en eraan zijn er veel parameters waar je rekening mee moet houden, zoals op een filmset. Je werkt met veel volk – koor, orkest en zangers – wat het zeer kostbaar maakt en een grote tijdsdruk oplegt. Je moet tot in de puntjes voorbereid zijn bij elke repetitie. Je kunt niet zoals bij een dansvoorstelling ervan uitgaan dat een langzaam onderzoeksproces tot een uiteindelijke schriftuur zal leiden. Tijdens een gesprek met de Zwitserse dramaturg Christian Longchamp had ik me echter laten ontvallen dat als ik dan toch ooit nog eens een opera zou overwegen, het *Così fan tutte* zou zijn. Een week later kwam de uitnodiging van Stéphane Lissner van de Opéra Garnier.”

De Keersmaekers *Così fan tutte* ging er in januari 2017 in première en werd overladen met jubelende recensies. De choreograaf ging uiteindelijk overstag “omdat ik *Così fan tutte*, niet alleen binnen het oeuvre van Mozart maar in de hele operageschiedenis, een van de allerbeste

werken vind, om te beginnen muzikaal. Zo is de hele eerste akte een aaneenrijging van hits, de een na de andere. Ik heb de Da Ponte-trilogie leren kennen toen ik nog jong was. Tijdens een vakantie in de Italiaanse bergen had ik die drie opera's, die Mozart samen met de librettist Lorenzo da Ponte schreef, meegenomen: *Don Giovanni*, *Così fan tutte* en *Le nozze di Figaro*. Het was mijn eerste kennismaking met opera.”

Tom Goossens (25) ontdekte Mozart al als jong kind. “Als achtjarige leerde ik *Don Giovanni* kennen en ik was meteen verkocht. Ik heb *Don Giovanni* toen grijsgedraaid en dat heeft van mij een echte operaliefhebber gemaakt. Ik was toen nog niet bezig met Mozarts grote thema van de liefde, maar de muziek en de herkenbare melodieën maakten een onuitwisbare indruk op mij. Net zoals Anne Teresa vind ik *Così* muzikaal het hoogtepunt. Van begin tot einde is het een volmaakt werk.”

HET ONVERVULD VERLANGEN

Het verhaal van *Così fan tutte* is genoegzaam bekend: twee jonge mannen bedenken samen met de oudere en al wat gelouterde Don Alfonso een list om de trouw van hun geliefden op de proef te

stellen. Guglielmo en Ferrando wenden voor op militaire missie te vertrekken, verkleden zich als Albanezen en versieren zo – vermomd – elkaars geliefde. Het experiment pakt anders uit dan gedacht: de zussen Fiordiligi en Dorabella vallen voor de ‘verkeerde’ man. Betekent dat dat trouw in de liefde niet bestaat? De tragikomische opera, gecomponeerd in 1790, heeft een bewogen receptiegeschiedenis en werd vaak verweten vrouwonvriendelijk te zijn. De vrouwen zouden lijdzame speelballen zijn in de handen van de macho versierders. Zowel De Keersmaeker als Goossens is het niet eens met die “oppervlakkige lezing”.

“Ik word een beetje moe van die discussie”, verzucht De Keersmaeker. “De anekdotiek van het verhaal is bijzaak. Er zitten zoveel andere lagen in de opera, die meer aan de essentie raken. *Così fan tutte* is een diepmenselijk werk. Het gaat over de liefde in al haar aspecten en over hoe die voor zowel mannen als vrouwen een moeilijk iets kan zijn. *Così* gaat over het *désir inassouvi*, zoals de Fransen dat zo mooi zeggen, het onvervuld verlangen naar harmonie en naar het samenkomen met een ander. Over de grote erotische kracht die tussen mensen kan bestaan, maar die er ook maar kan zijn dankzij de



“IN DE MUZIEK VAN MOZART ZIT ONDANKS HET HAAST TASTBARE BEWUSTZIJN
VAN ONZE STERFELIJKHEID EEN ENORME LEVENSVREUGDE,
IETS JUBELENDIS.”

— Anne Teresa De Keersmaeker —



polariteit tussen individuen. Wat meteen betekent dat de harmonie niet verwezenlijkt kan worden. Die onmogelijkheid houdt een fundamentele eenzaamheid in en leidt ons uiteindelijk naar de dood. In het vertolken van dat soort existentieel menselijke ervaringen was Mozart, net zoals Shakespeare en Bach, een meester. En heel bijzonder: in de muziek van Mozart zit ondanks het haast tastbare bewustzijn van onze sterfelijkheid een enorme levensvreugde, iets jubelends.”

Goossens: “In *Così fan tutte* zijn er net zoveel aanwijzingen voor te vinden dat de mannen naïef zijn en gemanipuleerd worden als de vrouwen. In die zin is de titel, die je kan vertalen als ‘zo zijn alle vrouwen’, wat problematisch. De vrouwen kennen in het stuk een net zo grote psychologische evolutie als de mannen. Ik zie het zo: er wordt in de opera een spel gespeeld met de liefde en dat kan een relativerende en helende werking hebben. De personages overstijgen de anekdotiek en dat hoor je terug in de muziek. Ze relativeren het kleinmenselijke *Temptation Island*-achtige gegeven – ‘ik ben samen met jou en dus mag jij niet met een ander’ – wat volgens mij een hele simpele, misschien zelfs banale beleving van de liefde is. Ze beseffen dat de seksuele aantrekkingskracht er ook voor iemand anders kan zijn. Daardoor nemen ze tegelijk het grootse van de liefde, én het leven, wel serieus.”

EXPERIMENT

Goossens en De Keersmaecker zijn met dezelfde opera aan de slag gegaan, maar hun enceneringen zijn – uiteraard – volstrekt uniek en beiden schuwen het experiment niet. De Keersmaecker koppelt een danser van haar gezelschap Rosas aan elk van de

zes hoofdpersonages. Hun dans vormt een klankbord, legt de complexe psychologie bloot en plaatst het schijnbaar eenvoudige verhaaltje in een nieuw perspectief. De scène is volledig gestript en wit geschilderd, naar een ontwerp van scenograaf Jan Versweyveld. Op het podium is geen enkel decorstuk te vinden, op een paar flessen na.

Goossens heeft op zijn beurt de opera herleid tot muziektheater van een uur en een kwartier en laat de vier geliefden spelen door twee zangers en twee acteurs. De tekst wordt gezongen in het Italiaans en tegelijk verteld door de acteurs in het Nederlands, “op het ritme van Mozart” – wat in de enthousiaste recensies omschreven werd als een vorm van *slam poetry*. Ook bij Goossens is er omzeggens geen decor. De tekst van Don Alfonso wordt gesproken door de pianist, die het stuk ook inleidt en het hele orkest vervangt.

“De leegte van de ruimte is een voortzetting van waar ik de jongste tien jaar al mee bezig was”, vertelt De Keersmaecker. “Ik heb vaak met *empty black boxes* gewerkt, waarbij alle *emballage cadeau*, alle franje, was weggenomen. Jan Versweyveld heeft voor *Così* geantwoord met een volledig witte ruimte, wat ik ook het mooiste vind om in te schrijven, omdat dat de grootste leesbaarheid biedt van de lichamen van de acteurs en de dansers. Vergelijk het met een wit blad papier waarop je werkt. Ik wilde daarnaast veel kleur toevoegen, zowel in het licht als de kostuums, en ook daarvoor was dat wit vlak belangrijk. De ontubbeling van de rollen in een danser en een zanger was van bij het begin het uitgangspunt, net zoals ik in mijn eerdere voorstelling *Vortex Temporum* telkens een dansers koppelde aan een instrument.”



“ER WORDT IN COSÌ FAN TUTTE EEN SPEL GESPEELD MET DE LIEFDE EN DAT KAN EEN RELATIVERENDE EN HELENDE WERKING HEBBEN.”

— Tom Goossens —



Goossens: “Ik had als masterproef voor mijn opleiding aan het KASK al *Don Giovanni* op een gelijkaardige manier bewerkt tot de voorstelling *Don Juan*. Daar was ik mee begonnen, omdat ik dat stuk door en door ken. *Così* leek me een logische volgende stap, omdat ik het inhoudelijk liefdesexperiment kon linken aan het vormelijk experiment. Er worden in *Così* twee koppels op de proef gesteld. Het ene laat ik vertolken door zangers, het andere door acteurs die in het Nederlands ‘vertalen’ wat in het Italiaans gezongen wordt. Door die dialoog is er geen boventiteling nodig en zo breng ik het stuk dichterbij het publiek. Ik vond het daarnaast boeiend om uit te zoeken welk van de twee koppels er het beste in slaagt om dit verhaal te vertellen en de emoties te vertolken. De acteurs die heel vrij zijn en alle denkbare woorden kunnen gebruiken om een redenering op te bouwen? Of de zangers die vasthangen aan de originele partituur maar recht naar het hart zingen?”

STOF EN ZWARE GORDIJNEN

Tot besluit: hebben de jonge regisseur en de ervaren choreograaf nog tips of vragen voor elkaar? De Keersmaeker moet toegeven dat ze het werk van haar collega nog niet gezien heeft “en dat maakt het moeilijk om er iets over te zeggen, maar ik kom graag kijken. Nodig je me uit, Tom? Ik vind het sowieso moedig én noodzakelijk dat jonge makers pogingen doen om het operarepertoire, dat vaak zo beladen is, naar een groot publiek te brengen. Om het te ontdoen van het stof en de zware gordijnen en de bourgeois-attitude die erom hangen en proberen om dat wat er hedendaags aan is naar de oppervlakte te brengen.”

“Ik heb vooral van het gesprek onthouden dat je niet meteen staat te springen om je opnieuw aan opera te wagen, Anne Teresa,” zegt Goossens, “maar mijn bescheiden advies zou zijn om dat toch te doen. Ik zou nog veel meer opera van je willen zien. Een *Pelléas et Mélisande*, of *Die Zauberflöte* of waarom niet eens een opera zoals *La Bohème* bijvoorbeeld. Als het het logge systeem is dat je tegenhoudt, waarom maak je dan niet eens een kleine versie, met enkel een piano?” De Keersmaeker: “Daar heb ik inderdaad over nagedacht, om kleine constellaties, kamerversies, te maken. Je moet natuurlijk altijd keuzes maken en prioriteiten stellen. Maar wanneer muziek, theater en dans kunnen samenkomen, zoals bij *Così fan tutte* of bij *West Side Story*, waar ik nu in New York aan gewerkt heb, is dat een van de mooiste dingen die er bestaan.”

TWEE KEER COSÌ FAN TUTTE

Drie jaar na de bejubelde première in de Parijse Opéra Garnier komt Anne Teresa De Keersmaekers *Così fan tutte* naar Opera Ballet Vlaanderen. De Keersmaeker legt in haar regie de vulkanische spanning tussen tekst en muziek bloot. Meer dan eens heeft Mozart namelijk zijn eigen draai aan het libretto van deze *opera buffa* gegeven. Volgens De Keersmaeker transformeert zijn muziek de schijnbaar banale boulevardkomedie tot een contemplatie met haast kosmisch-religieuze allures.

COSÌ FAN TUTTE
OPERA GENT vanaf 23.04.20
OPERA ANTWERPEN vanaf 09.05.20

Tom Goossens bewerkte met het gezelschap DESCHONECOMPANIE de volledige Da Ponte-trilogie voor een hedendaags publiek, met liefde voor de muziek en voor het libretto. Opera Ballet Vlaanderen presenteert de drie delen van de trilogie op één dag. Tom Goossens is jonge maker in residentie bij OBV. Naast **DEDAPONTETRILOGIE** bracht hij dit jaar al de semiscenische regie van Kurt Weils *Der Jasager*. Later in het seizoen staat zijn eerste regie van een opera met symfonisch orkest, *L'Heure espagnole* van Ravel, op het programma.

DEDAPONTETRILOGIE
OPERA ANTWERPEN 21.03.20



MATHYS[®]

Anne Teresa De Keersmaeker encenering van *Così fan Tutte* in een wit speelvlak vraagt zowel in Opera Antwerpen als Opera Gent een radicale transformatie van onze scène: van zwart naar wit en na de speelreeks terug van wit naar zwart. Voor de 600 liter kwaliteitsverf die hiervoor nodig is, kunnen we rekenen op de steun en expertise van de professionele verfproducent Mathys.

mathyspaints.eu